

Секрет І.В.

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов,

Дніпродзержинський державний

технічний університет

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ШКОЛІ**

У статті розглядаються методологічні засади формування міжкультурної комунікації у вищій професійній школі, дається визначення основних понять, розглядаються підходи та технології формування відповідних навичок.

The article is devoted to methodological concepts of cross-cultural communication development at higher professional schools. Main terms are defined and correspondent approaches are under the researcher's view.

Звернення до нової наукової парадигми у педагогіці та психології навчання, а саме формування навичок міжкультурної комунікації, зумовлене розширенням ділових контактів України, появою нових сфер і напрямів професійної діяльності, які призвели до радикальних змін вимог, що висуваються перед фахівцем в межах вищої професійної освіти. Саме тому у викладанні іноземних мов у ВНЗ відбувається зміна орієнтації з перекладу та читання як основного виду діяльності на формування навичок міжкультурної комунікації, яка передбачає знання іноземної мови з метою вирішення екстралінгвістичних задач в професійно-значущих ситуаціях міжкультурного ділового спілкування.

Серед дослідників, які присвятили свої роботи даній проблемі, слід назвати, перш за все, Н.В. Барішнікова, Т.Г. Грушевицьку, І.Г. Дубова, І.А. Закір'янову, В.В. Кабакчі, С.В. Козак, О.О. Павленко, С.Г. Тер-Мінасової та ін.

Однак, не зважаючи на велику кількість досліджень, що з'явилися останнім часом, питання визначення поняття міжкультурної комунікації, підходів до її формування у контексті вивчення іноземної мови у вищій професійній школі залишається маловивченим і актуальним для розвитку педагогічної концепції формування іншомовної комунікативної компетенції у системі вищої професійної освіти.

Теоретична та практична значущість проблеми зумовила вибір мети дослідження – визначити методологічні засади формування навичок міжкультурної комунікації у процесі вивчення іноземної мови у вищій професійній школі.

Згідно досліджень Т.Г. Грушевицької, В.Д. Попкова, і А.П. Садохіна міжкультурна комунікація являє собою сукупність різноманітних форм відношень між індивідами та групами, що належать до різних культур [7]. З точки зору Н.В. Баришнікова, усі підходи до розуміння міжкультурної комунікації та її визначення об'єднує такий загальний чинник, як те, що учасники міжкультурної комунікації відрізняються мовами, невербальними засобами спілкування, цінностями, образами мислення, тобто належать до різних культур [2]. Розглядаючи психолінгвістичну природу міжкультурної комунікації, Н.В. Баришніков знаходить парадоксальні постулати. Головним з них є той, що міжкультурна комунікація здійснюється представниками різних культур мовою, яка для одного комуніканта є рідною, а для іншого – іноземною [3, 34]. За таких умов міжкультурна комунікація набуває нерівностатусного характеру. У випадку, коли комунікант опановує іноземну мову і культуру, які є рідними для іншого, втрачається «міжкультурність» міжкультурної комунікації. За визначенням Н.В. Баришнікова, реальна міжкультурна комунікація має місце лише в тому випадку, коли співбесідники – представники різних культур – спілкуються між собою кожен своєю рідною мовою і досягають порозуміння за допомогою перекладача. Тільки такий тип комунікації можливо кваліфікувати як міжкультурний. У всіх інших випадках міжкультурна комунікація має той чи інший відтінок, особливості різного характеру, пов'язані з такими важливими характеристиками як:

а) мова, якою реалізується міжкультурна комунікація;

б) володіння / неволодіння одним із комунікантів мовою, якою відбувається міжкультурна комунікація;

в) рівень володіння комунікантами мовою, якою відбувається спілкування представників різних культур.

Розглядаючи питання мови, якою відбувається міжкультурне спілкування, Н.В. Баришніков виділяє «метакультурний» або «надкультурний» тип міжкультурної комунікації – спілкування з представниками інших культур за

допомогою мови-посередника. Цю точку зору розвиває С.А. Алфьорова, яка вважає, що метакультурна комунікація найбільш можлива в майбутній професійній діяльності студентів немовних спеціальностей, оскільки вони будуть спілкуватися не тільки з носіями певної іноземної мови, але й з представниками різних країн та соціокультур, використовуючи для цього дану іноземну мову-посередник [1, 47].

Реальна міжкультурна комунікація як форма спілкування представників різних мов і культур, як підкреслює Н.В. Баришніков, реалізується з найбільшою повнотою та ефективністю в тому випадку, коли у процесі підготовки до неї значне місце відводиться рідній національній культурі [3, 39]. Саме з такої точки зору пропонує формувати засади міжкультурної комунікації Т.С. Кірілова, наголошуючи на тому, що у процесі діалогу культур студент, з одного боку, проймається культурою інших народів, а з іншого – вивчає культуру рідної країни, яка глибше відкривається у співвідношенні з культурою країни, мова якої вивчається [10, 13].

Як наголошує Л.М. Босова, успішна міжкультурна професійна взаємодія членів ділових соціумів означає адекватну комунікативну поведінку у процесі взаємопізнання (перцептивний рівень), взаєморозуміння (комунікативний рівень) та встановлення взаємовідносин професійної співпраці (інтерактивний рівень). Все це передбачає поряд з достатньо високим рівнем володіння іноземною мовою, вміння адекватно інтерпретувати і приймати соціокультурне різноманіття партнерів [4, 3].

У термінах Л.М. Босової, міжкультурна професійна комунікація являє собою процес безпосередньої взаємодії культур, яка реалізується в межах неспівпадаючих стереотипів мислення і поведінки, що впливає на взаєморозуміння сторін у спілкуванні, і включає два типи комунікативної поведінки: загальнокультурні норми та норми професійної поведінки.

Під комунікативною поведінкою в загальному вигляді необхідно розуміти правила і традиції спілкування, прийняті в тій чи іншій лінгвокультурній спільності, тоді як норми професійної комунікативної поведінки виявляються в ситуаціях професійної взаємодії та повинні формуватись у процесі навчання студентів іншомовній комунікації [4, 3].

З метою підготовки особистості до міжкультурної комунікації А.В. Вартанов пропонує класифікувати фонові знання студентів на мовні (країнознавчі, необхідні для адекватного сприйняття культурно маркованої лексики) і комунікативні (знання про мовленнєво-поведінкову культуру, про комунікативну поведінку носія культури у певній соціокультурній ситуації).

Отже, в практиці викладання в зміст соціокультурного компоненту навчання іноземним мовам необхідно включати факти, явища культури, які зумовлюють національну специфіку комунікації, тобто ту абстрактну модель соціокультурного контексту, яка дозволяє зіставити моделі поведінки в різних культурах, зрозуміти і пояснити різницю в них [5, 49].

Цю думку продовжує Г.А. Шарапкіна, наголошуючи, що комунікативно-поведінкові вміння визначаються сукупністю норм і традицій спілкування народу тієї чи іншої лінгвокультурної сукупності [12, 75]. У зв'язку з цим у процесі навчання комунікативній мовній поведінці необхідно формувати у свідомості студента концепти комунікативної культури спілкування, які прийняті в культурі країни, мова якої вивчається. Таким чином, мета навчання міжкультурній комунікації повинна полягати в побудові у студента когнітивної системи знань, які б співвідносились із знаннями про світ іншої соціокультурної сукупності. Оволодіння комунікативною мовною поведінкою повинно здійснюватися шляхом моделювання мовленнєво-поведінкових стратегій носіїв мови і культури в комунікативно значущих ситуаціях. Такий підхід сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетенції у сукупності лінгвістичного, соціолінгвістичного і прагматичного компонентів.

Проблемні завдання як форма передачі культурознавчого змісту в ситуації міжкультурної взаємодії, а також як сам зміст (проблемні задачі, інтелектуальні вміння) є ефективним засобом формування навичок міжкультурної комунікації у вищій професійній школі. При цьому студент – суб'єкт культури, здатний розуміти, приймати і поважати інші культури, а також сам реалізовуватися у процесі діалогу з іншими культурами. Проблемний підхід до організації навчання, перш за все, орієнтовано на розвиток творчої, розумової активності, а культурологічний підхід – на формування культурних зразків діяльності на основі творчих інтересів, освоєння нової картини світу. Отже, спорідненість аспектів реалізації зазначених підходів дозволяє інтегрувати їх у викладанні іноземної мови з метою формування навичок міжкультурної комунікації.

Визначне місце у процесі розвитку навичок міжкультурної комунікації посідають інформаційні технології. Серед ресурсів мережі, які відповідають вимогам міжкультурного спілкування виділяються наступні: навчальний телекомунікаційний проект (інформаційний, практично-орієнтований та дослідницький); телеконференції освітнього призначення; створення власного інформаційного ресурсу; участь в інтерактивних іграх. Крім доступності, інформаційні технології мають такі переваги, як: можливість вільного спілкування з носіями мови, що вивчається, знайомство з ментальністю

народу відповідної спільноти, можливість використання мови повсякденного спілкування, більш глибоке вивчення власної культури. У зв'язку з цим, Г.А. Воробйов виділяє 3 рівні соціокультурної компетенції в залежності від ступеня присвоєння культурних знань студентами:

- 1) проста ідентифікація віртуальних культурних фактів;
- 2) сприйняття іншомовної соціокультурної інформації на емоційному рівні;
- 3) особисте сприйняття елементів культури країни, мова якої вивчається, відчуття належності до тих чи інших культурних знань [6, 87].

Якщо при традиційних формах навчання переважає перший рівень, то унаслідок впровадження нових інформаційних технологій в процес навчання іноземним мовам відбувається формування соціокультурної компетенції у мові, що вивчається. Серед новітніх форм роботи із застосуванням Інтернету особливе місце посідає технологія веб-квест проектів, спрямованих на вивчення іншомовної культури. Під веб-квестом розуміється веб-проект, в якому частина або вся інформація, з якою працюють студенти, знаходиться на різних веб-сайтах [6, 87]. Студент отримує завдання зібрати матеріали в Інтернеті за тою чи іншою темою, вирішити певну проблему, використовуючи дані матеріали. Після завершення веб-квеста студенти представляють власні веб-сторінки за даною проблематикою, або інші творчі роботи в електронній, друкованій або усній формі. Результати застосування веб-квест технологій у навчанні іншомовній культурі свідчать про високу ефективність даного виду навчальної діяльності у підвищенні таких показників соціокультурної компетенції студентів, як:

- ідентифікація культурних факторів, їхнє сприйняття на емоційному, особистісному рівні;
- підвищення рівня знань реалій культури, традицій, звичок і звичаїв народу країни, мова якої вивчається, моделей поведінки носіїв іншомовної культури;
- збільшення кількості одиниць лінгвокраїнознавчої лексики в активному словниковому запасі студентів;
- розвиток толерантного відношення, емпатії та спостережливості по відношенню до іншої культури;
- осмислення багатомірності світу та власного «Я» [6, 87].

Отже, підсумовуючи зазначене вище, необхідно наголосити на тому, що основні навички міжкультурної комунікації являють собою загальні фундаментальні комунікативні навички, якими можуть користуватись будь-які культури та нації. Однак формування даних навичок повинно відбуватись з

урахуванням культурних специфікацій, які можуть стати на заваді ефективного спілкування. Прикладом таких навичок в умовах міжкультурного спілкування є безоцінювальне слухання, повторення зрозумілого, підтвердження зрозумілого значення, підтвердження взаєморозуміння у самому широкому сенсі. У процесі навчання міжкультурному спілкуванню необхідно формувати у студентів стратегії ведення діалогу, серед яких можна виділити наступні:

- уникнення подвійних питань в одній репліці діалогу;
- уникнення негативних запитань;
- тактика почергового ведення діалогу;
- запис та перевірка почутого з метою верифікації змісту висловлювання або певних точних даних;
- взаємна підтримка та вираження доброзичливості під час діалогу;
- активне слухання;
- уникнення сленгу;
- обмеження гумору та жартів;
- навички користування правилами етикету ведення бесіди, прийнятих в рамках певної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алферова С.А. К вопросу об обучении межкультурной коммуникации студентов неязыковых специальностей вуза / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). – Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
2. Барышников Н.В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в школе // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2.
3. Барышников Н.В. Парадоксы межкультурного общения / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
4. Босова Л.М. Деловая культура в аспекте межкультурного общения / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
5. Вартанов А.В. Поведенческая культура в контексте межкультурной

- коммуникации / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
6. Воробьев Г.А. Интернет и веб-квест технологии: среда и средства обучения иноязычной культуре / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
 7. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садовин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под ред. А.П. Садохина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
 8. Дубов И.Г. Феномен менталитета: психологический анализ // Вопросы психологии. – 1993. – № 5. – С. 20-29.
 9. Кабакчи В.В. Практика англоязычной межкультурной коммуникации. – СПб.: Издательство «Союз», 2004. – 480 с.
 10. Кириллова Т.С. Язык как инструмент общения в диалоге культур и цивилизаций / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). – Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.
 11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие). – МЛ: Слово, 2000.
- Шарапкина Г.П. Лингвокультурные и когнитивные аспекты формирования коммуникативного речевого поведения / Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения (Лемпертовские чтения – VII): Материалы Международного научно-методического симпозиума «Преподавание иностранных языков и культур: проблемы, поиски, решения» (Пятигорск, 19-20 мая 2005 г.). – Пятигорск: ПГЛУ, 2005. – 212 с.